

Piotr Trzepacz
Karol Janas
Karolina Piech

3. PRZYROST NATURALNY W MIASTACH POLSKI W LATACH 2006 – 2016

Współczynnik przyrostu naturalnego należy do miar, które pośrednio wiele mówią o stopniu i kierunkach przemian, jakie można określić mianem modernizacji społeczeństwa. Źródłem spadku liczby urodzeń poza zmianami niekorzystnej struktury wieku jest zmieniający się model rodziny, w którym posiadanie dużej liczby dzieci przestało być celem ekonomicznym. Rodzina wielodzietna nie jest już postrzegana jako forma zabezpieczenia bytu jej najstarszych członków. Zmiany w hierarchii współczesnych potrzeb człowieka charakteryzuje wyraźny awans zdobycia wykształcenia oraz osiągnięcia sukcesu zawodowego. Szczególny wysiłek niezbędny do osiągnięcia tych celów przypada na 3. i 4. dekadę życia człowieka, czyli równoległe w stosunku do okresu reprodukcyjnego. Podyktowane tym odłożenie w czasie decyzji o posiadaniu dziecka wpływa na zmniejszenie liczby urodzeń. Poza tym społeczno-biologicznym aspektem przemian trudno nie zauważyć również innego czynnika, który wpływa na świadome decydowanie się na posiadanie mniejszej liczby dzieci. Wbrew obiegowej opinii nie jest to często spowodowane potrzebą wygody, ale chęcią stworzenia maksymalnie korzystnych warunków życia dzieciom, aby znacząco zwiększyć ich szanse na osiągnięcie sukcesu. Koszty związane z organizacją dodatkowej edukacji (np. języki obce w wymiarze znacznie wykraczającym poza ten oferowany przez szkołę) czy rozwoju zainteresowań pozaszkolnych sprawiają, że decyzja o wielkości rodziny jest bardziej osadzona w realiach ekonomicznych. Duże nadzieje w tym obszarze pokładane są w skutkach programu Rodzina 500+.

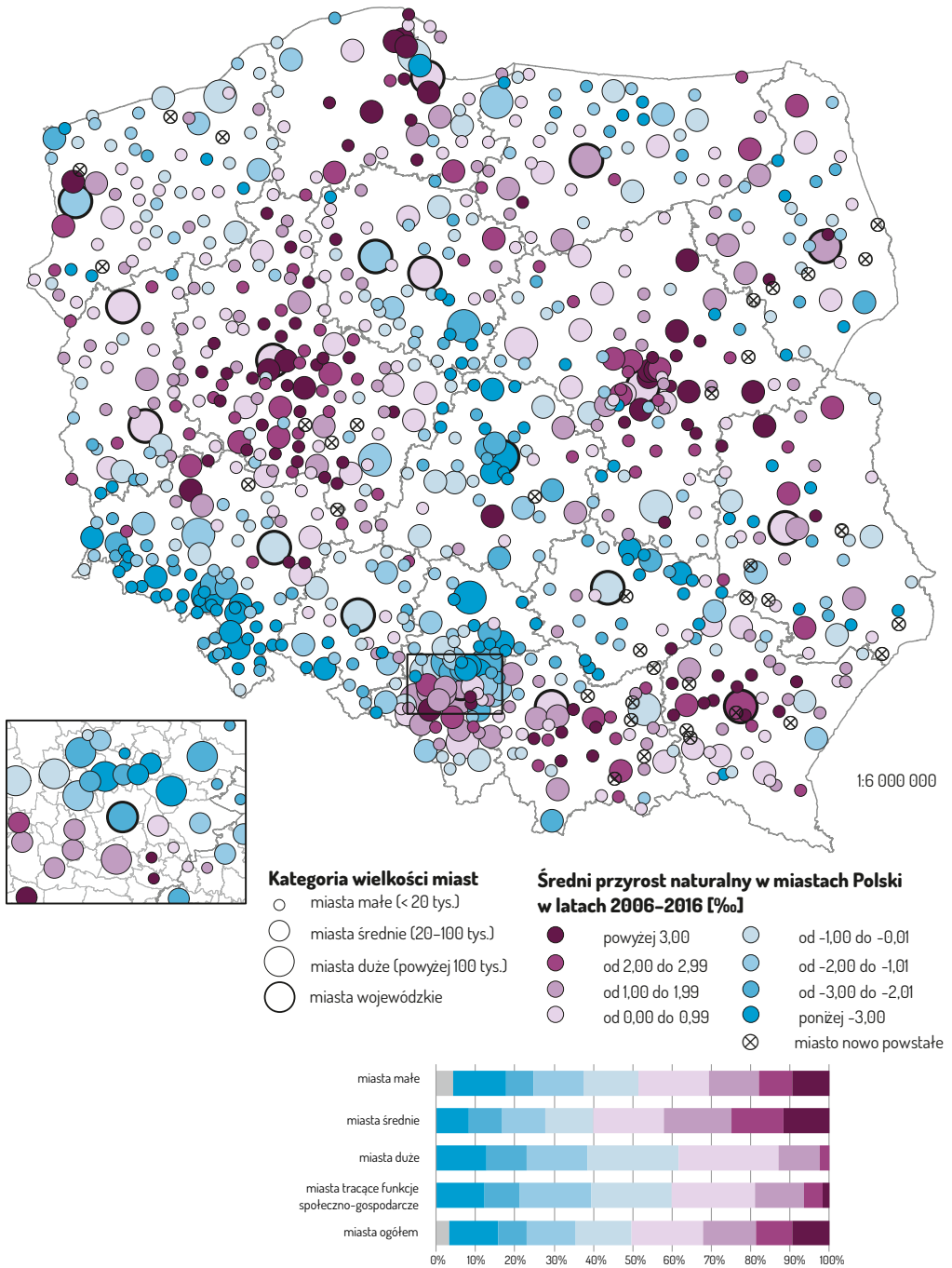
W tym momencie jednak trudno jest ocenić skuteczność tego narzędzia i jego skalę. Miasta stanowią tę przestrzeń, w której opisane zmiany następowały najwcześniej, najszybciej i w największym stopniu. Jest to częściowo związane ze specyfiką miejskiego rynku

pracy, który ze względu na wysoki stopień serwicyzacji daje szczególne szanse na aktywność zawodową kobietom. Możliwość zatrudnienia w sektorze usług sprawia, że część kobiet migrujących do miast (zwłaszcza największych ośrodków) w celu zdobycia wykształcenia następnie pozostaje w nich, ponieważ ma możliwość budowania kariery zawodowej, na którą w przypadku obszarów wiejskich oraz mniejszych ośrodków miejskich szanse wciąż są istotnie mniejsze. Odływ kobiet z obszarów wiejskich i mniejszych ośrodków wpływa negatywnie na potencjał demograficzny. To również częściowo wyjaśnia różnicę w poziomie współczynnika przyrostu naturalnego.

Na obszarze Polski można wyznaczyć kilka regionów o zarówno dodatnim, jak i ujemnym przyroście naturalnym. Największe skupiska miast, w których wartość wskaźnika jest powyżej 0, znajdują się w województwach: lubelskim, wielkopolskim, pomorskim, mazowieckim, podkarpackim, małopolskim i w południowej części województwa śląskiego. Z kolei najwięcej miast o ujemnym średnim przyroście naturalnym znajduje się w paśmie Sudetów, w centralnej części kraju (województwa łódzkie, świętokrzyskie, część kujawsko-pomorskiego), w północnych miastach województw śląskiego, zachodniopomorskiego, warmińsko-mazurskiego oraz w województwie opolskim (ryc. 6). Średni przyrost naturalny dla miast Polski wyniósł $-0,03\%$. W kategorii miast małych najliczniejszą grupą są ośrodki, które charakteryzują się wartościami wskaźnika z przedziału $0,0-0,99\%$ ($17,9\%$ – 125 miast), kolejną najliczniejszą grupę stanowią miasta, których średni przyrost naturalny mieści się w zakresie od $-1,0$ do $-0,01$ ($13,9\%$ – 97 miast). Nieco mniej liczną grupę stanowią ośrodki charakteryzujące się wartościami wskaźnika poniżej $-3,0$ ($13,4\%$ – 94 miasta). $12,7\%$ miast małych (89 ośrodków) cechuje się wielkością wskaźnika z przedziału $1,00-1,99$. Nieco mniej ($12,4\%$ – 87 miast) przyjmuje wartości przyrostu z zakresu od $-2,0$ do $-1,01$. Jedną z najmniej licznych kategorii miast małych jest ta, która cechuje się wartościami powyżej $3,00\%$ ($9,6\%$ – 67 ośrodków). 56 miast (8% miast małych) przyjmuje wartości pomiędzy $2,00$ a $2,99$. Najmniej liczną kategorią miast jest ta, której wartości mieszczą się w zakresie od $-3,00$ do $-2,01$ (7% – 49 miast). Średnia wartość wskaźnika dla miast małych wynosi $-0,13\%$. W kategorii miast średnich najwięcej ośrodków przyjmuje wartości $0,0-0,99$ ($17,2\%$ – 32 miasta). Nieco mniej (31 miast) charakteryzuje się wartościami pomiędzy $1,0$ a $1,99$. W $16,7\%$ (30 ośrodków) miast średnich wartość wskaźnika jest niższa niż $-2,00$. Spośród miast średnich 24 z nich ($13,3\%$) przyjmują wartości z zakresu $2,0-2,99$. W 22 miastach ($12,2\%$) wartość średniego przyrostu naturalnego wynosi od $-1,01$ do $-0,01$. Ośrodki, których wartość wskaźnika jest wyższa od $3,00$, stanowią $11,7\%$ miast średnich. Najmniejszy odsetek stanowią miasta, których wartości mieszczą się w przedziale od $-2,0$ do $-1,01$ ($11,1\%$ – 20 miast). Średnia wartość wskaźnika dla miast średnich wynosi $0,49\%$. $\frac{1}{4}$ miast dużych stanowią ośrodki, których wartość mieści się w przedziale $0,0-0,99$. Nieco mniej – 9 ośrodków przyjmuje wartości z przedziału od $-1,01$ do $-0,01$. W 6 miastach dużych odnotowano wartości pomiędzy $-2,0$ a $-1,1$, a w 5 poniżej $-3,00$. Po 4 miasta znajdują się w przedziałach od $-3,0$ do $-2,01$ oraz $1,00-1,99$. Najmniej liczną grupę stanowi ośrodek charakteryzujący się wartościami wskaźnika $2,00-2,99$. Warto zauważyć, że w kategorii miast dużych nie występują jednostki, których wartości byłyby większe od $3,00$. Śred-

nia wartość wskaźnika dla miast dużych wynosi $-0,69\%$. W ośrodkach tracących funkcje najliczniejszą grupę miast stanowią te, których wartość wskaźnika mieści się w granicach $0,0-0,99$ (26 miast). W przypadku 25 ośrodków wartość wskaźnika wynosi od $-1,0$ do $0,0$. 22 ośrodki posiadają wartości z pogranicza od $-2,0$ do $-1,01$. W klasach poniżej $-3,0$ i $1,00-1,99$ znajduje się po 15 ośrodków. W przypadku 11 ośrodków wartości przyrostu naturalnego mieszczą się w granicach od $-3,0$ do $-2,0$. W przypadku 6 miast wskaźnik przyrostu naturalnego mieści się w przedziale $2,00-2,99$. Tylko 2 ośrodki posiadają wartości wyższe niż $3,0$. Średnia wartość wskaźnika dla miast tracących funkcje wynosi $-0,53\%$ (ryc. 7).

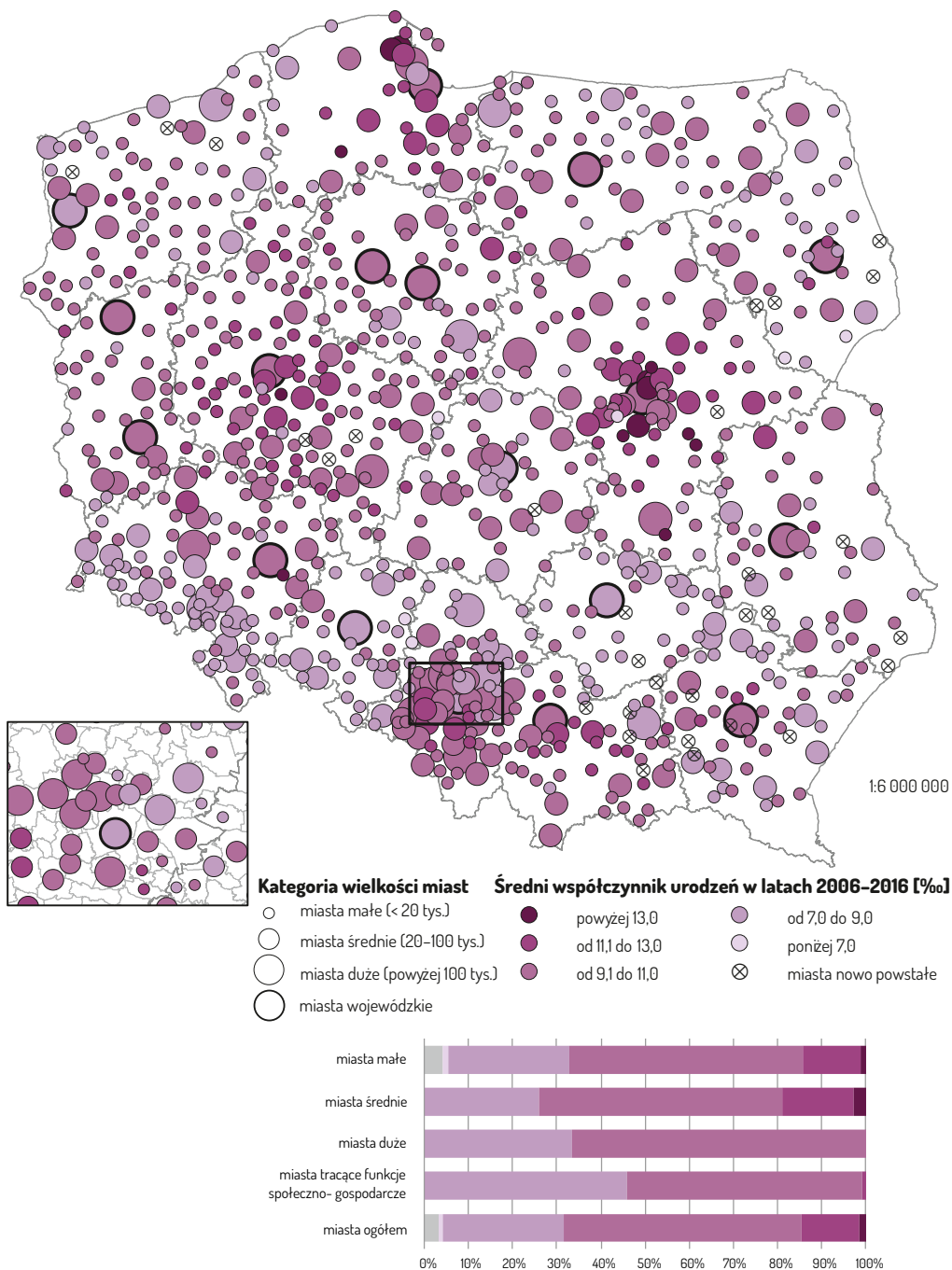
Jedną ze składowych ruchu naturalnego ludności (przyrostu naturalnego) jest wskaźnik urodzeń żywych. Średni współczynnik urodzeń (liczba urodzeń żywych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców) najwyższe wartości przyjmuje w otoczeniu dużych aglomeracji miejskich (m.in. Warszawy, Poznania, Krakowa, Trójmiasta). Podobnie jak w przypadku wartości dla przyrostu naturalnego rozkład przestrzenny zjawiska jest taki sam, niskie wartości występują w miastach, gdzie przyrost naturalny posiada wartości ujemne, a wysokie – w miastach o dodatnim przyroście. Najwyższe wartości przyjmują miasta położone w strefie zasięgu dużych miast (Warszawy, Poznania, Krakowa), a niskie ośrodki w paśmie Sudetów, w województwie świętokrzyskim, w pasie wybrzeża oraz na Podlasiu (ryc. 9). Średnia wartość współczynnika urodzeń w miastach Polski wynosi $9,75\%$. W miastach małych najwięcej jest ośrodków, które przyjmują wartości pomiędzy $9,1$ a $11,0\%$ ($52,85\%$). Prawie o połowę mniejszą grupę stanowią miasta, których wartości mieszczą się w granicach $7,0-9,0\%$ ($27,28\%$). Tylko w 13% miast (92 ośrodki) wartość wskaźnika mieści się w granicach $11,1-13,0\%$. Najmniej licznymi grupami są te, które posiadają skrajne wielkości współczynnika. W przypadku ośrodków, których średni współczynnik urodzeń jest niższy niż $7,0\%$, stanowią one $1,23\%$ miast małych (9 miast), a z kolei ośrodki posiadające wartość wskaźnika powyżej $13,0\%$ stanowią $1,14\%$ populacji miast poniżej 20 tys. mieszkańców (8 ośrodków). Średnia wartość współczynnika urodzeń w miastach małych wynosi $9,72\%$. W kategorii miast średnich największy procentowy udział posiadają ośrodki, które podobnie jak w miastach małych charakteryzują się wartościami wskaźnika z przedziału $9,1-11,0$. O ponad połowę mniejszą grupę stanowią te jednostki, których współczynnik urodzeń mieści się w granicach $7,0-9,0$. W przypadku 16% miast współczynnik urodzeń przyjmuje wartości $11,1-13,0$. Tylko w przypadku $2,7\%$ ośrodków współczynnik ten przyjmuje wartości powyżej 13% . Warto zauważyć, że w miastach średnich wartość wskaźnika nie jest niższa niż $7,0\%$. Średnia wartość wskaźnika dla miast średnich wynosi $9,90\%$. W przypadku miast powyżej 100 tys. mieszkańców w ponad 66% przyjmują wartości z zakresu $9,1-11,0$, a w 33% miast wartości te mieszczą się w granicach $7,0-9,0\%$. W ośrodkach dużych nie występują wartości wskaźnika poniżej $7,0$ oraz powyżej $11,0$. Średnia wartość współczynnika urodzeń dla miast dużych wynosi $9,45$. W kategorii miast tracących funkcje najwięcej ośrodków posiada wartości z przedziału $9,1-11,0$ (65 miast). W przypadku 56 ośrodków współczynnik dzietności mieści się w granicach $7,00-9,0$. Tylko 1 miasto posiada wartości z przedziału $11,1-13,0$. Średnia wartość wskaźnika dla miast tracących funkcje wynosi $9,09\%$ (ryc. 8).

Ryc. 7. Średni przyrost naturalny w latach 2006 – 2016

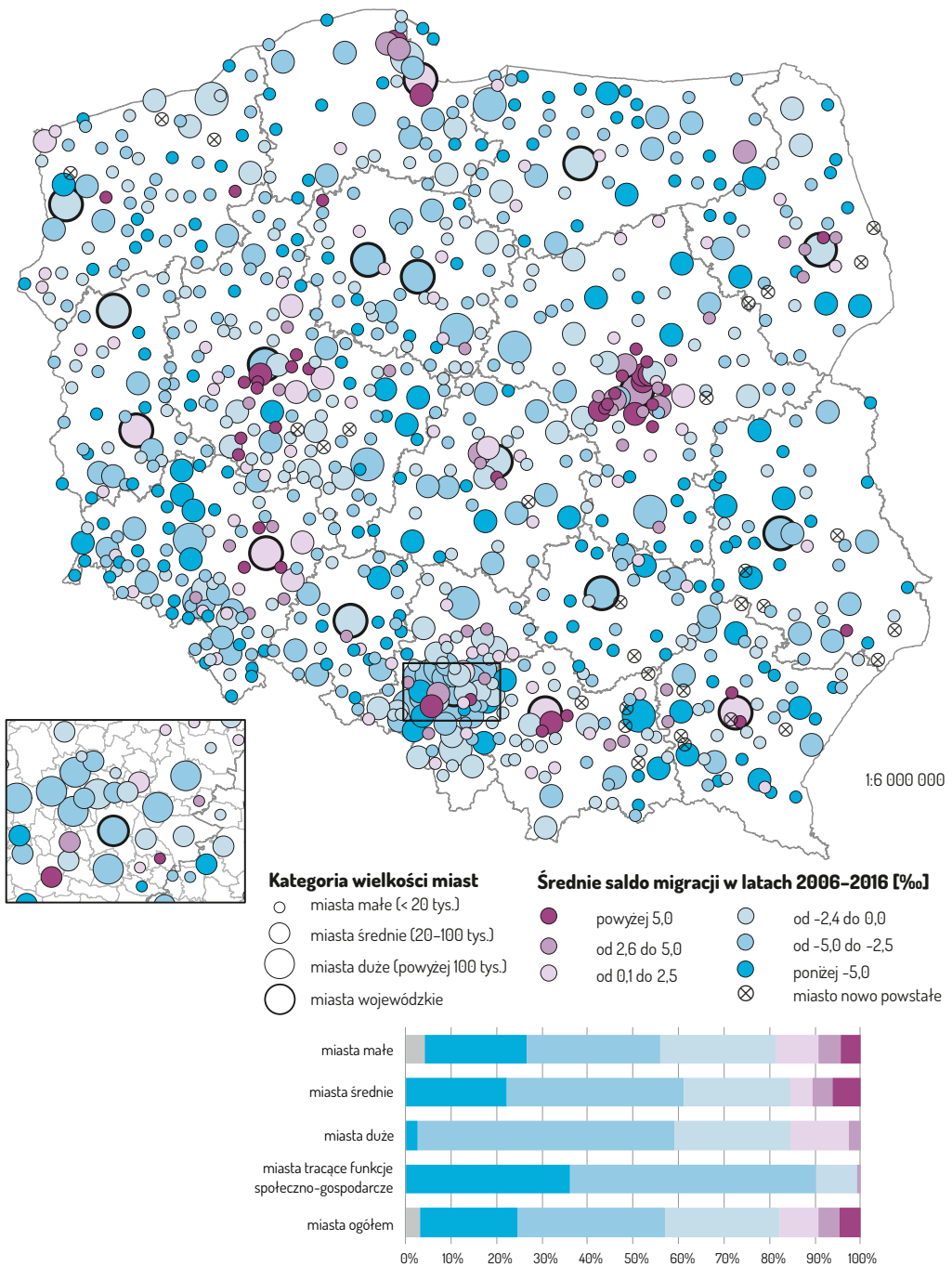
Źródło: dane Głównego Urzędu Statystycznego

3. PRZYROST NATURALNY W MIASTACH POLSKI W LATACH 2006–2016

Ryc. 8. Średni współczynnik dzietności w latach 2006–2016

Źródło: dane Głównego Urzędu Statystycznego

Ryc. 9. Saldo migracji ogółem w miastach Polski w latach 2006 – 2016

Źródło: dane Głównego Urzędu Statystycznego